

img1

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

NUTARTIS LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2023 m. spalio 11 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Gražinos Davidonienės (kolegijos pirmininkė ir pranešėja), Algirdo Taminsko ir Dalius Vasarienės,

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal **ieškovo (duomenys neskelbtini)** kasacinį skundą dėl (duomenys neskelbtini) apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos (duomenys neskelbtini) nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovo (duomenys neskelbtini) patikslintą ieškinį atsakovei (duomenys neskelbtini) dėl santuokos nutraukimo esant abiejų sutuoktinių kaltei, vaikų gyvenamosios vietos nustatymo, bendravimo su vaikais tvarkos nustatymo, išlaikymo nepilnamečiams vaikams priteisimo, išvadą teikianti institucija Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (duomenys neskelbtini).

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl materialiosios teisės normų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, ir proceso teisės normų, reglamentuojančių atsakovo gynimosi nuo pareikšto ieškinio priemonių pasirinkimą civilinėje byloje dėl santuokos nutraukimo, kai tarp šalių kyla ginčas dėl išlaikymo įsiskolinimo vaikui priteisimo, bei teismo vaidmenį sprendžiant tokį ginčą, aiškinimo ir taikymo.
2. Ieškovas, patikslinęs ieškinį, prašė:
 - 2.1. nutraukti jo ir atsakovės (duomenys neskelbtini) sudarytą santuoką dėl abiejų sutuoktinių kaltės;
 - 2.2. po santuokos nutraukimo ieškovui palikti pavardę – „(duomenys neskelbtini)“, atsakovei – „(duomenys neskelbtini)“;
 - 2.3. nustatyti, kad ieškovas nepilnamečiam vaikui (duomenys neskelbtini), gim. (duomenys neskelbtini), išlaikyti moka periodinėmis išmokomis po 200 Eur per mėnesį nuo ieškinio teismui pateikimo dienos, iki vaikas sulauks pilnametystės, ši suma indeksuojama Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka ir pervedama kiekvieną mėnesį iki einamojo mėnesio 15 dienos į atsakovės banko sąskaitą;
 - 2.4. nustatyti, kad ieškovas nepilnamečiam vaikui (duomenys neskelbtini), gim. (duomenys neskelbtini), išlaikyti moka periodinėmis išmokomis po 200 Eur per mėnesį nuo teismo sprendimo priėmimo dienos, iki vaikas sulauks pilnametystės, ši suma indeksuojama Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka ir pervedama kiekvieną mėnesį iki einamojo mėnesio 15 dienos į atsakovės banko sąskaitą;
 - 2.5. nustatyti, kad atsakovė nepilnamečių vaikų išlaikymo išlomis disponuoja užufrukto teise;
 - 2.6. nustatyti šalių nepilnamečių vaikų (duomenys neskelbtini) gyvenamąją vietą kartu su atsakove;
 - 2.7. nustatyti ieškovo bendravimo su nepilnamečiais vaikais (duomenys neskelbtini) bendravimo tvarką;
 - 2.8. išlaikymo įsiskolinimo ar kitokio išlaikymo, nei prašo ieškovas, priteisimo atveju išdėstyti priteistos sumos mokėjimą dalimis per 24 mėn. terminą;
 - 2.9. priteisti iš atsakovės bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.
3. Ieškovas nurodė, jog atsakovė (duomenys neskelbtini) atsiliepime į ieškinį nurodė, kad jai turėtų būti priteistas 8400 Eur dydžio išlaikymo įsiskolinimas nuo dukters (duomenys neskelbtini) gimimo, t. y. (duomenys neskelbtini). Tačiau atsakovė nepateikė priešieškinio, kuriame būtų suformuluotas toks reikalavimas. Be to, atsakovė neįrodinėjo aplinkybių, kad dukterė negavo iš ieškovo jai būtino išlaikymo, neįrodinėjo dukteriai būtino išlaikymo dydžio. Tai leidžia daryti išvadą, kad iki šiol atsakovės teikiamo išlaikymo vaikui visiškai pakako. Be to, atsakovė bylos nagrinėjimo metu iš pradžių prašė išlaikymo dukteriai nepriteisti, todėl šiuo atveju turi būti laikoma, kad buvo nukrypta nuo lygių dalių principo dėl pačios atsakovės reikalavimo (prašymo). Atsakovei nereikiant reikalavimo dėl išlaikymo įsiskolinimo priteisimo, ieškovas turėjo lūkestį, kad susiformavusi tvarka dėl vaiko išlaikymo tęsis ir toliau.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

4. (duomenys neskelbtini) apylinkės teismas (duomenys neskelbtini) sprendimu patikslintą ieškinį patenkino iš dalies – nutraukė šalių

(*duomenys neskeltini*) sudarytą santuoką dėl ieškovo kaltės, po santuokos nutraukimo ieškovui paliko pavardę „(*duomenys neskeltini*)“, atsakovei – santuokinę pavardę „(*duomenys neskeltini*)“, nustatė šalių nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą su atsakove, nustatė ieškovo bendravimo su nepilnamečiais vaikais tvarkas, priteisė iš ieškovo abiem nepilnamečiams vaikams išlaikyti po 250 Eur kiekvienam vaikui kas mėnesį mokamų periodinių išmokų nuo ieškinio pateikimo dienos (*duomenys neskeltini*) iki vaikų pilnametystės, išlaikymo sumą indeksuojant kasmet Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka atsižvelgiant į infliaciją, pavedė atsakovei nepilnamečiams vaikams išlaikyti skirtas lėšas tvarkyti užufruoto teise. Kitą patikslinto ieškinio dalį atmetė.

5. Teismas nurodė, kad Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 376 straipsnio nuostata nereikia teismo pareigos būti aktyviam visose šeimos bylose ar dėl visų byloje pareikštų reikalavimų. Ši teismo pareiga turi būti derinama su asmenų procesinio lygiateisiškumo, rungimosi ir dispozityvumo principais (CPK 6, 12, 13 straipsniai), todėl kiekvienoje byloje teismas turi teisę įvertinti faktines aplinkybes, sudarančias teisinį pagrindą teismui aktyviai veikti, tam, kad ši išimtinė taisyklė būtų taikoma tik konkrečioje byloje ar tokioje byloje pareikštų reikalavimų daliai ir netaptų privaloma visiems reikalavimams šeimos bylose. Kai abu sutuoktiniai santuokos nutraukimo ir padarinių procese dalyvauja lygiomis teisėmis, vadovaujasi rungimosi ir dispozityvumo principais, o byloje nenustačius šių principų išimtis pateisinančių aplinkybių, kurios teismui sudarytų pagrindą veikti vieno iš sutuoktinių interesais, teismui procese nėra teisinio pagrindo remtis CPK 376 straipsnyje suteikiamomis teisėmis.
6. Teismas nustatė, kad atsakovė atsiliepime į patikslintą ieškinį ir teismo posėdžio metu prašė iš ieškovo priteisti 8400 Eur dydžio įsiskolinimą, susidariusį už 28 mėn., t. y. už laikotarpį, kai ieškovas neteikė išlaikymo nepilnamečiai dukteriai. Teismo posėdžio metu atsakovė teigė, kad visi būtinieji dukters poreikiai buvo visiškai patenkinti, tačiau mano, kad dukters išlaikymo našta negalėjo būti perkelta vien tik jai – ieškovas privalo kompensuoti išlaikymo dalį, kurią privalėjo teikti, tačiau neteikė ir kurią už ieškovą teikė atsakovė.
7. Teismo vertinimu, atsakovės nurodytos aplinkybės ir kasacinio teismo išaiškinimas suponuoja išvadą, kad atsiliepime pareikštu reikalavimu atsakovė siekia apginti ne nepilnametės dukters, o savo galbūt pažeistas teises. O tai paneigia galimybę teismui veikti aktyviai ir *ex officio* (savo iniciatyva) remtis CPK 376 straipsnyje nurodytomis teisėmis.
8. Teismas nurodė, kad atsiliepimas į ieškinį negali būti laikomas tinkamu procesiniu dokumentu reikšti tokio pobūdžio reikalavimą. Ieškovas patikslintame ieškinyje reikalavimą dėl išlaikymo įsiskolinimo nereikšė. Atsakovė, iš dalies nesutikdama su jai pareikštais reikalavimais, pateikė atsiliepimą į ieškinį, kuriame, be kita ko, pareiškė reikalavimą dėl išlaikymo įsiskolinimo priteisimo. Teismo vertinimu, atsakovės atsiliepime pareiktas reikalavimas priteisti išlaikymo įsiskolinimą patvirtina esant naujų sprendinių su šiuo reikalavimu susijusių klausimų, kurie nenurodyti patikslintame ieškinyje. Tai yra atsakovė, pareikšdama reikalavimą, kuris nebuvo nurodytas patikslintame ieškinyje, suformulavo visiškai naują turtinį reikalavimą. Todėl teismas konstatavo, kad reikalavimas dėl išlaikymo įsiskolinimo priteisimo, dėl kurio nepasisakoma patikslintame ieškinyje, yra vertintinas kaip savarankiškas turtinis reikalavimas, todėl turėjo būti pateikiamas priešinio ieškinio forma.
9. Teismas, atsižvelgdamas į tai, kad ieškovas pateikė patikslintą ieškinį, kuriame nereikšė reikalavimo dėl išlaikymo įsiskolinimo, atsakovė priešieškinio nereikšė, pateikė atsiliepimą, kuriame pareiktas reikalavimas nėra susijęs su nepilnamečių vaikų teisių ir interesų gynimu, bylos aplinkybės nepatvirtina, jog byloje egzistuoja viešojo intereso gynimo būtinumas, padarė išvadą, kad šioje byloje nėra teisinio pagrindo *ex officio* remtis CPK 376 straipsnyje nurodytomis teisėmis, įskaitant ir teisę savo iniciatyva taikyti alternatyvius sutuoktinių teisių gynimo būdus.
10. Teismas išaiškino, kad atsakovė turi teisę kreiptis į teismą dėl savo galbūt pažeistų teisių gynimo pareikšdama ieškinį dėl atgręžtinio reikalavimo į ieškovą.
11. (*duomenys neskeltini*) apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą pagal atsakovės apeliacinį skundą, (*duomenys neskeltini*) nutartimi panaikino (*duomenys neskeltini*) apylinkės teismo (*duomenys neskeltini*) sprendimo dalį, kuria nebuvo sprendžiamas išlaikymo įsiskolinimo priteisimo klausimas, kuria iš atsakovės priteista valstybei 135 Eur žyminio mokesčio ir kuria iš atsakovės priteista ieškovui 2321,86 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimo, ir šią bylos dalį perdavė pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo; kitą sprendimo dalį paliko nepakeistą.
12. Kolegija nurodė, kad nagrinėjamoje byloje buvo sprendžiama dėl nepilnamečių vaikų teisių ir interesų gynimo, todėl byloje egzistuoja viešojo intereso gynimo būtinumas. Iš esmės byloje nebėra ginčo, kad šalių nepilnametė duktė apskritai turi teisę gauti išlaikymą iš ieškovo. Taip pat byloje nėra ginčo, kad ieškovas šalių nepilnamečiai dukteriai neteikė išlaikymo nuo pat jos gimimo. Teismų praktikoje išaiškinta, kad išlaikymo skola apskaičiuojama ir priteisiama iki ieškinio pateikimo momento, o nuo ieškinio pateikimo momento priteisiamas išlaikymas iki vaiko pilnametystės (pvz., Vilniaus apygardos teismo 2017 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-989-619/2017, Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-250-538/2017). Atsižvelgiant į tai, tuo labiau prašant atsakovei, apeliacinės instancijos teismo vertinimu, pirmosios instancijos teismas turėjo spręsti ir dėl ieškovo išlaikymo įsiskolinimo priteisimo šalių nepilnamečiai dukteriai – teismui šioje byloje buvo teisinis pagrindas *ex officio* remtis CPK 376 straipsnyje nurodytomis teisėmis, tarp jų ir savo iniciatyva rinkti įrodymus, viršyti šalių pareikštus reikalavimus ar taikyti alternatyvius sutuoktinių teisių gynimo būdus. Pirmosios instancijos teismas, gavęs atsakovės atsiliepimą į ieškinį su prašymu priteisti šalių dukteriai išlaikymo įsiskolinimą, turėjo šį dokumentą laikyti priešieškiniu arba nustatyti atsakovei terminą trukumams pašalinti, išaiškinęs teisę pareikšti priešieškinį.
13. Kolegija pažymėjo, jog nagrinėjamu atveju atsakovė prašė priteisti išlaikymo įsiskolinimą ne jai, kaip atlyginimą už vaikui jos vienos teikto išlaikymo dalį, o kaip ieškovo išlaikymo įsiskolinimą, kurio neteko šalių nepilnametė duktė. Kita vertus, byloje nebuvo teigiama, įrodinėjama ir pirmosios instancijos teismas nenustatė, kad atsakovė šalių nepilnamečiai dukteriai nuo pat gimimo turėjo galimybę suteikti ir suteikė tinkamą abiejų tėvų turtinę padėtį atitinkantį išlaikymą, visiškai užtikrinantį ne tik vaiko būtinuosius poreikius, t. y. jog atsakovė visiškai įvykdė vaiko išlaikymo pareigą už ieškovą. Atsižvelgdama į tai, teisėjų kolegija atmetė kaip nepagrįstus ieškovo ir pirmosios instancijos teismo skundžiamo sprendimo argumentus, kad atsakovė pareikštu reikalavimu siekia apginti ne nepilnametės dukters, o savo galbūt pažeistas teises.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį teisiniai argumentai

14. Kasaciniu skundu ieškovas prašo panaikinti (*duomenys neskeltini*) apygardos teismo (*duomenys neskeltini*) nutarties dalį, kuria panaikinta (*duomenys neskeltini*) apylinkės teismo (*duomenys neskeltini*) sprendimo dalis dėl išlaikymo įsiskolinimo nepilnamečiam vaikui nepriteisimo ir bylą grąžinta pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo, ir palikti galioti šią (*duomenys neskeltini*) apylinkės teismo (*duomenys neskeltini*) sprendimo dalį nepakeistą; priteisti iš atsakovės bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
- 14.1. Apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė CPK 142, 143 straipsnių normas, reglamentuojančias atsakovo gynimosi nuo pareikšto ieškinio priemones, nukrypo nuo kasacinio teismo praktikos dėl atsakovo gynybos priemonių parinkimo ir jos reikšmės. Atsakovės atsiliepime į ieškinį pareiktas reikalavimas dėl dukters išlaikymo įsiskolinimo priteisimo iš ieškovo, dėl kurio nebuvo pasisakyta ieškinyje, vertintinas kaip savarankiškas turtinis reikalavimas, todėl turėjo būti pareiktas priešieškinio forma. Atsakovei to nepadarius, buvo apribota ieškovo teisė gintis nuo jam pareikšto reikalavimo, pažeisti šalių procesinio lygiateisiškumo, rungimosi ir dispozityvumo principai (CPK 6, 12, 13 straipsniai). Apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė CPK 376 straipsnį, nepagrįstai

nusprendamas, kad teismas turėjo savo iniciatyva rinkti įrodymus, viršyti šalių pareikštus reikalavimus ar taikyti alternatyvius sutuoktinių teisių gynimo būdus. Atsakovė apie teisę pareikšti priešiškinį buvo informuota bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teismo posėdžuose, jai byloje atstovavo profesionalus teisininkas – advokatas, todėl ji turėjo visas galimybes įstatymo nustatyta tvarka apginti savo galbūt pažeistas teises.

- 14.2. Apeliacinės instancijos teismas neteisingai taikė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.50 straipsnio 3 dalies, 3.192 straipsnio nuostatas, vertindamas atsakovės prašomo priteisti išlaikymo įsiskolinimo pobūdį, ir nukrypo nuo kasacinio teismo praktikos dėl išlaikymo įsiskolinimo pobūdžio nustatymo privataus ir (ar) viešojo intereso kontekste. Išlaikymas nepilnamečiam vaikui buvo teikiamas vieno iš tėvų, t. y. atsakovės, sąskaita, dėl to jos prašymas priteisti vaiko išlaikymo įsiskolinimą yra atsakovės asmeninio pobūdžio atgręžtinis reikalavimas, o ne siekis apginti nepilnamečės dukters interesus.
- 14.3. Apeliacinės instancijos teismas pažeidė CPK 185 straipsnio 1 dalyje nustatytas įrodymų vertinimo taisykles, nes nevisapusiškai ir neobjektyviai įvertino byloje esančius įrodymus, nenurodė jokių motyvų dėl priešingo pirmosios instancijos teismo nustatytų aplinkybių ar ieškovo atsiliepime į atsakovės apeliacinį skundą nurodytų aplinkybių ir argumentų vertinimo.
15. Atsakovė atsiliepimu į kasacinį skundą prašo ieškovo kasacinį skundą atmesti; priteisti iš ieškovo atsakovei bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:
 - 15.1. Ieškovas neteikė išlaikymo dukteriai nuo jos gimimo. Atsakovė procesiniuose dokumentuose bandė į tai atkreipti pirmosios instancijos teismo dėmesį, tikėdamasi, kad teismas, vadovaudamasis CPK 376 straipsniu, bus ne tik aktyvus, bet ir sieks, jog būtų apsaugoti ir apginti nepilnamečio vaiko interesai. Ieškovas turėjo suprasti, kad šis klausimas negali likti neišspręstas teismui išnagrinėjus bylą.
 - 15.2. Atsiliepime nagrinėti priteistino išlaikymo įsiskolinimo pobūdį, pirmosios instancijos teismui jo net nenagrinėjus, nėra tikslinga.

Teisėjų kolegija

konstatuoja:

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl vaikų išlaikymo įsiskolinimo priteisimo, kai atsakovas šį reikalavimą suformuluoja atsiliepime į ieškinį

16. Pagal civiliniame procese galiojantį dispozityvumo principą teismo nagrinėjimo dalyko nustatymas yra ginčo šalių, o ne teismo pareiga, teismas nagrinėja ginčą neperžengdamas ginčo šalių nustatytų ribų. Bendroji taisyklė, apibrėžianti kasacinės bylos nagrinėjimo ribas, įtvirtinta CPK 353 straipsnio 1 dalyje, yra ta, kad kasacinis teismas patikrina apskųstus procesinius sprendimus teisės taikymo aspektu, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, ir yra saistomas bylą nagrinėjusių teismų nustatytų aplinkybių. Kasacinis teismas turi teisę peržengti kasacinio skundo ribas, kai to reikalauja viešasis interesas ir neperžengus skundo ribų būtų pažeistos asmens, visuomenės ar valstybės teisės ir teisėti interesai (CPK 353 straipsnio 2 dalis). Toks bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribų (ir kartu kasacinio proceso paskirties) apibrėžimas reiškia, kad kasacinis teismas sprendžia išimtinai teisės klausimus, be to, tik tokius, kurie tiesiogiai iškelti kasaciniame skunde (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-106-969/2023, 22 punktas).
17. Nagrinėjamoje byloje ieškovas kasaciniu skundu kelia klausimą dėl teisės normų, reglamentuojančių atsakovo gynimosi nuo pareikšto ieškinio priemonių pasirinkimą civilinėje byloje dėl santuokos nutraukimo, kai tarp šalių kyla ginčas dėl išlaikymo įsiskolinimo vaikui priteisimo, ir tai sudaro šios kasacinės bylos nagrinėjimo ribas.
18. Vaiko išlaikymas – konstitucinė tėvų pareiga (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalis). Tėvų pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus yra įtvirtinta ir Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje. Konvencijos 27 straipsnyje pripažįstama kiekvieno vaiko teisė turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, socialiniam vystymuisi. Sprendžiant ginčus dėl vaikų išlaikymo, būtina užtikrinti, kad vaikas turėtų materialines sąlygas fiziškai ir socialiai vystytis, ugdyti ir tobulinti savo įgimtus gebėjimus. Už šių teisių įgyvendinimą yra atsakingi vaiko tėvai.
19. Vaikas teisę į išlaikymą turi nuo gimimo momento, todėl tėvai jį privalo teikti nuo teisės į išlaikymą atsiradimo dienos, o ne nuo registravimo kaip tėvo (motinos) momento. Išlaikymas priteisiamas nuo teisės į išlaikymą atsiradimo dienos, tačiau išlaikymo įsiskolinimas negali būti išieškotas daugiau kaip už trejus metus iki ieškinio pareikšimo dienos (CK 3.200 straipsnis). Šioje įstatymo normoje įtvirtintas bendrasis principas, kad išlaikymas priteisiamas nuo tos dienos, kai atsirado teisė jo reikalauti. Paprastai teisė reikalauti išlaikymo atsiranda, kai vaiko tėvas ar motina nebevykdo savo pareigos materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus.
20. Aiškindamas ir taikydamas pirmiau nurodytas įstatymo normas, kasacinis teismas yra konstatavęs, kad išlaikymo įsiskolinimas, kaip ir išlaikymas, nustatomas remiantis CK 3.192 straipsnio 2 dalyje įtvirtintomis nuostatomis, todėl teismas, kilus ginčui dėl išlaikymo įsiskolinimo priteisimo, siekdamas priimti teisėtą ir pagrįstą sprendimą, turi imtis priemonių, kad būtų nustatytos šios reikšmingos faktinės aplinkybės: 1) vaiko poreikiai; 2) kiekvieno iš tėvų turtinė padėtis; 3) būtinas išlaikymo dydis, proporcingas vaiko poreikiams ir tėvų turbinei padėčiai; 4) kokią dalį reikalingo išlaikymo teikė kiekvienas iš tėvų ginčijamu laikotarpiu; 5) nuo kurio momento vaiko tėvas ar motina nebevykdė savo pareigos materialiai išlaikyti savo vaikus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-7/2013).
21. Sprendžiant ginčus dėl išlaikymo įsiskolinimo priteisimo svarbu tinkamai paskirstyti įrodinėjimo našta tarp šalių. Kasacinis teismas laikosi pozicijos, kad kai tėvai gyvena kartu ir tvarko bendrą šeimos ūkį, taip iš esmės prisidedami prie vaikų materialinio išlaikymo, preziumuojama, kad išlaikymą vaikams teikia abu tėvai, iki teismas nenustato kitaip. Įrodinėjimo našta tenka tai šaliai, kuri teigia, kad kita šalis neteikė išlaikymo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-21/2007). Tačiau tais atvejais, kai vienas iš tėvų su vaiku negyvena, jam tenka pareiga įrodinėti, jog tėviškas pareigas vykde, nors ir gyvena skyrium (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-233/2011).
22. Kaip yra nurodęs kasacinis teismas, išlaikymo įsiskolinimas gali atsirasti dėl to, kad išlaikymas neteikiamas iš viso ar jeigu jis neteikiamas iš dalies, t. y. teikiamas tik tokio dydžio aprūpinimas, kuris nepatenkina vaiko visų būtinų poreikių (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-14/2008). Tokiais atvejais yra pažeidžiami teisėti vaiko interesai turėti tinkamas socialines ir materialines sąlygas tinkamai vystytis.
23. Kasacinio teismo praktikoje nuosekliai laikomasi pozicijos, kad šeimos, kaip socialinio ir teisės instituto, svarba didina viešąjį interesą

ginti šeimos narių teises ir teisėtus interesus ir lemia tam tikrus šių bylų nagrinėjimo ypatumus, t. y. reikšmingas kai kurių pagrindinių civilinio proceso principų išimtis. Prie tokių ypatumų pirmiausia priskirtinas aktyvus teismo vaidmuo šeimos bylose. Siekdamas ne tik formalizuoti, bet ir materializuoti aspektu priimti teisingą sprendimą, įstatymų leidėjas šeimos bylą nagrinėjantiui teismui suteikia galimybę veikti aktyviai, savo iniciatyva rinkti įrodymus, jei to reikia bylai teisingai išspręsti. Taip pat teismas, atsižvelgdamas į ieškinio pagrindą sudarančias ir teismo posėdyje paaškėjusias bylos aplinkybes, turi teisę viršyti pareikštus reikalavimus, t. y. gali patenkinti daugiau reikalavimų, negu jų buvo pareikšta, taip pat priimti sprendimą dėl reikalavimų, kurie nebuvo pareikšti, tačiau yra tiesiogiai susiję su pareikšto ieškinio dalyku ir pagrindu, ar taikyti alternatyvų subjektinių teisių arba teisėtų interesų gynimo būdą (CPK 376 straipsnio 3, 4 dalys žr., pvz., pirmiau nurodytą kasacinio teismo nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-202/2014).

24. Minėtos įstatymo nuostatos yra vienos iš dispozityvumo ir rungimosi principų išimčių ir aiškinamos kaip suteikiančios teismui galimybę, esant būtinybei, veikti savo iniciatyva. Kiekvienu atveju, kada nagrinėjamoje byloje egzistuoja su vaiko teisėmis ir interesais susijęs elementas, teismas, nagrinėdamas tokią bylą, yra aktyvus, kiek reikia, kad būtų apsaugotos vaikų teisės ir interesai, nes šių asmenų teisių apsauga ir gynimas reiškia kartu ir viešojo intereso gynimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-266-403/2021, 53, 55 punktai).
25. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad CPK 376 straipsnyje įtvirtinta teismo pareiga savaime nereikia teismo pareigos būti aktyviam visose šeimos bylose ar visų byloje pareiktų reikalavimų apimtini. Ši teismo pareiga turi būti derinama su asmenų procesinio lygiateisiškumo, rungimosi ir dispozityvumo principais (CPK 6, 12, 13 straipsniai), todėl kiekvienoje byloje teismas turi teisę įvertinti faktines aplinkybes, sudarančias teisinį pagrindą teismui aktyviai veikti, tam, kad ši išimtinė taisyklė būtų taikoma tik konkrečioje byloje ar tokioje byloje pareiktų reikalavimų daliai ir netaptų privaloma visiems reikalavimams šeimos bylose (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 23 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-191-687/2019 86 punktą ir jame nurodytą kasacinio teismo praktiką).
26. Kaip jau minėta šios nutarties 19 punkte, tėvai išlaikymą vaikams privalo teikti nuo vaikų gimimo momento, todėl tais atvejais, kai sprendžiamas klausimas dėl išlaikymo įsiskolinimo, pripažįstama, kad byloje egzistuoja su vaiko teisėmis ir interesais susijęs elementas, suponuojantis teismo pareigą būti aktyviam tiek, kiek reikia, kad būtų apsaugotos vaiko teisės. Kasacinio teismo praktikoje, be kita ko, yra pažymėta, kad tais atvejais, kai dalijant sutuoktinių turtą paašškėja, jog vienas iš sutuoktinių nevykdo išlaikymo prievolės, išlaikymo įsiskolinimas turi būti priteistas iš sutuoktinio nepilnamečio vaiko naudai ir nesant pareikšto tokio reikalavimo (CK 3.118 straipsnio 2 dalis, CPK 376 straipsnio 3 dalis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-538/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 10 d. plenarinės sesijos nutarimas civilinėje byloje Nr. 3K-P-186/2010).
27. Kasacinis teismas yra atkreipęs dėmesį į tai, kad išlaikymo įsiskolinimas priteisiamas vaikui, jeigu jis negavo iš vieno iš tėvų jam reikalingo išlaikymo. Tačiau kai vienas iš tėvų nevykdo vaiko (vaikų) išlaikymo prievolės, tačiau ją visa apimtini vykdo kitas iš tėvų, išlaikymo prievolės asmeninis pobūdis ir neperleidžiamumo savybė negali būti klūstis konstatuoti, kad faktiškai išlaikymą už abu tėvus teikė tik vienas iš tėvų, ir pripažinti šiam teisei į turėtų išlaidų atlyginimą. Kasacinis teismas yra pasisakęs, kad jeigu tinkamas išlaikymas nepilnamečiam vaikui buvo teikiamas vieno iš tėvų sąskaita, tai kreditoriaus nepilnamečio vaiko interesus gauti išlaikymą nepažeidžiamas, bet kartu tai reiškia, kad vienas iš tėvų vykdė savo ir dar kito asmens prievolės (CK 6.50 straipsnis). Kai vienas iš tėvų teikia visišką išlaikymą vaikui iš asmeninio turto už abu tėvus, tai jis įgyja teisę į teikto išlaikymo atlyginimą, bet išlaikymo prievolė vaikui laikoma tinkamai įvykdyta (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-339/2010).
28. Šios nutarties 26–27 punktuose nurodyta kasacinio teismo praktika suponuoja išvadą, kad bylose, kuriose nagrinėjamas išlaikymo įsiskolinimo klausimas, galimos skirtingos situacijos, kurių tinkamas kvalifikavimas lemia teismo pareigos būti aktyviam egzistavimą (neegzistavimą). Teisėjų kolegija konstatuoja, kad tais atvejais, kai tinkamas išlaikymas vaikui už abu tėvus yra teikiamas vieno iš tėvų sąskaita ir nepilnamečio vaiko teisė gauti išlaikymą nebuvo pažeista, tokį išlaikymą teikusio tėvo (motinos) reikalavimas dėl jo turėtų išlaidų atlyginimo nebereikia vaiko interesų gynimo ir neteikia pagrindo teismui būti aktyviam.
29. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad pirmosios instancijos teisme atsakovė atsiliepimais į patikslintus ieškinius ir teismo posėdžio metu prašė šalių nepilnameči dukteriai (*duomenys neskelbtini*) priteisti iš ieškovo išlaikymo įsiskolinimą, skaičiuojamą nuo jos gimimo. Apeliacinės instancijos teismo konstatuota, kad byloje nėra ginčo, jog ieškovas šalių nepilnameči dukteriai neteikė išlaikymo nuo pat jos gimimo; nagrinėjamo atveju atsakovė prašo priteisti išlaikymo įsiskolinimą ne jai, kaip atlyginimą už vaikui jos vienos teikto išlaikymo dalį, o kaip ieškovo išlaikymo įsiskolinimą, kurio neteko šalių nepilnameči duktei; byloje nebuvo teigiama, įrodinėjama ir pirmosios instancijos teismas nenustatė, kad atsakovė šalių nepilnameči dukteriai nuo pat gimimo turėjo galimybę suteikti ir suteikė tinkamą abiejų tėvų turtinę padėtį atitinkantį išlaikymą, visiškai užtikrinantį ne tik vaiko būtinuosius poreikius, t. y. jog atsakovė visiškai įvykdė vaiko išlaikymo pareigą už ieškovą. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas, įvertinęs minėtas aplinkybes, pagrįstai konstatavo, jog pirmosios instancijos teismas neturėjo pagrindo pripažinti, kad ieškovė siekia apginti ne nepilnamečės dukters, o savo pažeistas teises.
30. Kaip jau konstatuota, šioje byloje atsakovė reikalavimą priteisti išlaikymo įsiskolinimą šalių nepilnameči dukteriai suformulavo atsiliepime į ieškinį. Pagal CPK 135 straipsnio 1 dalies 2 ir 4 punktus, ieškovas ieškinyje privalo nurodyti reikalavimą (ieškinio dalyką) ir aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimą (faktinis ieškinio pagrindas). Remiantis dispozityvumo principu (CPK 13 straipsnis) ieškinio faktinį pagrindą ir ieškinio dalyką, išskyrus įstatymo nustatytas išimtis, pasirenka ir gali keisti tik ieškovas. Tuo tarpu atsakovas nuo pareikšto ieškinio ginasi atsiliepimo ir ieškinį (CPK 142 straipsnis) ar priešieškinio (CPK 143 straipsnis) forma. Atsakovo gynimosi nuo pareikšto ieškinio būdą nulemia šalių materialieji teisiniai santykiai, tačiau konkretų gynybos būdą visais atvejais pasirenka pats atsakovas priklausomai nuo jo siekiamo rezultato.
31. Galiojančiose civilinio proceso teisės normose nustatytos dvi atsakovo gynimosi nuo pareikšto ieškinio priemonės – priešinis ieškinyje ir atsiliepimas (atsikirtimas) ir ieškinį (CPK 142, 143 straipsniai). Atsiliepime į ieškinį atsakovas nurodo nesutikimo su ieškiniu motyvus, t. y. atsikirtimus į ieškovo reikalavimus (CPK 142 straipsnio 2 dalis), tačiau negali reikšti savarankiškų reikalavimų. Taigi, jeigu atsakovas yra pasyvioji šalis, jis savo atsikirtimus gali išdėstyti atsiliepime į ieškinį, tačiau jeigu atsakovas reiškia savarankiškus reikalavimus ieškoviui (pvz., taikyti sutartinę atsakomybę, atlyginti žalą ir pan., t. y. veikia aktyviai), pastarieji turi būti suformuluoti pasirenkant kitą gynybos priemonę – reiškiant priešieškinį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-410-916/2015).
32. Įstatyme nenurodyta, kada atsakovas turi gintis nuo jam pareikšto reikalavimo priešieškiniu, o kada jis gali pasinaudoti atsikirtimais (materialiniais ir (ar) procesiniais). Gynimosi nuo pareikšto ieškinio būdą visais atvejais pasirenka pats atsakovas, priklausomai nuo jo siekiamo rezultato. Atsakovo gynimosi nuo pareikšto ieškinio būdą, visų pirma, nulemia materialieji teisiniai santykiai ir materialiuji teisių gynimo būdai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-289-1075/2018, 23 punktas).
33. Nurodyta kasacinio teismo praktika leidžia daryti išvadą, kad gynimosi nuo pareikšto ieškinio priemonės pasirinkimą visų pirma lemia materialieji teisiniai santykiai, iš kurių yra kilęs ginčas bei rezultatas, kurio siekia atsakovas, atsikirdamas į ieškinį. Tais atvejais, kai atsakovas siekia savarankiškų materialiujių reikalavimų patenkinimo, tokius reikalavimus jis turi suformuluoti priešieškinyje. Pažymėtina, kad šios nutarties 31–32 punktuose nurodyta kasacinio teismo praktika yra suformuluota dispozityviose bylose, nesant teisinio pagrindo teismui būti aktyviam.
34. Kasacinio teismo praktikoje yra išaiškinta, kad tinkamas teisės kreiptis į teismą įgyvendinimas visų pirma siejamas su ieškovo pareiga tiksliai suformuluoti ieškinio pagrindą ir dalyką, t. y. suformuluoti juos taip, kad būtų aišku, kokio materialiojo teisinio rezultato siekiama iškeliant bylą, kokios faktinės aplinkybės nustatytinos nagrinėjant bylą. Tinkamas ieškinio dalyko (ir pagrindo) suformulavimas užtikrina

tinkamą teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą, leidžia apibrėžti bylos teismo nagrinėjimo ribas ir sudaro pagrindą įstatymo nustatytu ir ieškovo pasirinktu būdu išspręsti ginčą ir apginti pažeistas teises. Ieškovui savo pareigos tinkamai neįvykdžius, ribojama atsakovo teisė gintis nuo jam pareikštų reikalavimų. Dėl to aiškus ieškinio dalyko suformulavimas ir faktinio pagrindo išdėstymas yra šalių lygiateisiškumo ir rungtyniškumo principų tinkamo įgyvendinimo prielaida (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-115-916/2018, 28, 29 punktai ir juose nurodyta kasacinio teismo praktika).

35. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad reikalavimas dėl išlaikymo įsiskolinimo priteisimo paprastai turėtų būti suformuluotas ieškinyje arba priešieškinyje, kadangi tokiame reikalavime patenkinti būtina nustatyti daug reikšmingų bylos aplinkybių, o priklausomai nuo faktinės situacijos skiriasi ir įrodinėjimo naštos paskirstymas. Tačiau konkrečioje faktinėje situacijoje, kai viena iš šalių reikalavimą dėl išlaikymo įsiskolinimo priteisimo nepilnamečiam vaikui suformuluoja ne priešieškinyje, o atsilepime į ieškinį, teismas turi pareigą būti aktyvus tiek, kiek tai gali būti reikalinga nepilnamečio vaiko interesams užtikrinti, ir negali atsakyti spręsti tokį reikalavimą tik formaliu pagrindu.
36. *Apibendrinama išdėstytus argumentus teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas tinkamai vertino susiklosčiusią faktinę situaciją ir pagrįstai nusprendė, jog nagrinėjamu atveju buvo teisinis pagrindas ex officio remtis CPK 376 straipsnyje nurodytomis teisėmis, dėl to, gavęs atsakovės atsilepimą į ieškinį, kuriuo buvo prašoma priteisti išlaikymo įsiskolinimą, pirmosios instancijos teismas turėjo šį procesinį dokumentą laikyti priešieskiniu arba nustatyti terminą jo trūkumams pašalinti.*
37. Remdamasi tuo, kas pirmiau išdėstyta, teisėjų kolegija nurodo, kad kasacinio skundo argumentai nesudaro pagrindo panaikinti arba pakeisti skundžiamą nutartį. Apeliacinės instancijos teismas tinkamai taikė ir aiškino proceso teisės normas, reglamentuojančias aktyvų teismo vaidmenį šeimos bylose, nenukrypo nuo kasacinio teismo praktikos, todėl skundžiamas procesinis sprendimas paliekamas nepakeistas (CPK 359 straipsnio 1 dalies 1 punktas).

Dėl bylinėjimosi išlaidų

38. Ieškovas pateikė prašymą priteisti 400 Eur išlaidų, susijusių su kasacinio skundo parengimu, atlyginimą.
39. Pagal CPK 93 straipsnio 1 dalį, šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies, nors ši ir būtų atleista nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo į valstybės biudžetą. CPK 98 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas už advokato ar advokato padėjėjo, dalyvavusių nagrinėjant bylą, pagalbą, taip pat už pagalbą rengiant procesinius dokumentus ir teikiant konsultacijas.
40. Kadangi ieškovo kasacinis skundas atmetamas, nėra pagrindo patenkinti jo prašymo ir priteisti iš atsakovės bylinėjimosi išlaidų, ieškovo patirtų kasaciniame procese, atlyginimą.
41. Apeliacinės instancijos teismo nutarties dalis, kuria panaikinta pirmosios instancijos teismo sprendimo dalis dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo, kasaciniu skundu nebuvo skundžiama. Kasaciniam teismui palikus nepakeistą skundžiamą apeliacinės instancijos teismo nutartį, kuria dalis bylos grąžinta pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo, pirmosios instancijos teismas turės išspręsti ir bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

nutaria:

(duomenys neskelbtini) apygardos teismo *(duomenys neskelbtini)* nutartį palikti nepakeistą.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjai Gražina Davidonienė

Algirdas Taminskas

Dalia Vasarienė